

УДК: 339
JEL Classification: F4
doi: 10.31767/nasoa.4-2020.09

В. В. ПАРХОМЕНКО,
кандидат економічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
e-mail: pviktoria@ukr.net;
ORCID: 0000-0002-9321-4125,
Researcher ID: K-6375-2018

Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в Україні

Розглянуто значення транскордонного співробітництва для України, історичні віхи його формування. Проаналізовано проблеми соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів і транскордонного співробітництва. Охарактеризовано особливості сучасного етапу розвитку транскордонного співробітництва в Україні, окреслено його перспективи в рамках програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та ініціативи ЄС “Східне партнерство”.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, єврорегіон, програми сусідства, прикордонні області, транскордонні кластери.

V. PARKHOMENKO,
PhD (Economics), Associate Professor,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Problems and Prospects of Cross-Border Cooperation in Ukraine

The purpose of the article is to analyze the current state of cross-border cooperation in Ukraine, characterize the main problems and outline the prospects for its development.

The article considers the importance of cross-border cooperation for Ukraine, which consists in the possibility of solving common economic, cultural and environmental problems with the border regions of neighboring countries, attracting foreign capital, creating new jobs, equalizing territorial disparities in development.

The history of formation of cross-border cooperation in the country is analyzed. It was found that the first Euroregion in Ukraine, the Carpathian one, was established in 1993, and in 1996 Ukraine became a member of the Tacis CBC Cross-Border Cooperation Program.

The composition of the legal framework for the regulation of cross-border cooperation is studied, the conclusion is made about the declarative nature of state programs for its development.

The problems hindering the development of cross-border cooperation in Ukraine are described. The main ones are the following: insufficient financial support for the implementation of cross-border cooperation projects and programs; insufficient level of project management quality at the level of subjects and participants of cross-border cooperation; inefficient use of borrowed funds; lack of official statistical information in the field of cross-border cooperation.

Perspective directions of development of cross-border cooperation in Ukraine are outlined, among which it is necessary to allocate: creation of the uniform scientifically substantiated concept of cross-border cooperation of Ukraine with the EU member states which would consider the general European and national priorities; developing a clear

© В. В. Пархоменко, 2020

mechanism for raising funds at the national level to ensure cross-border cooperation programs; improving existing mechanisms for obtaining and using EU technical assistance; intensification of formation and development of cross-border clusters.

Keywords: *cross-border cooperation, Euroregion, neighborhood programs, border regions, cross-border clusters.*

Постановка проблеми. Одним із важливих чинників збалансованого соціально-економічного розвитку прикордонних територій України є транскордонне співробітництво (ТКС), яке забезпечує залучення до цих регіонів іноземного капіталу, створення робочих місць, вирішення спільних територіальних проблем із прикордонними областями сусідніх держав. Україна має значні потенційні можливості щодо розвитку транскордонної співпраці, однак наявність низки проблем стримує подальший розвиток транскордонного співробітництва, що обумовлює важливість досліджень у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань транскордонного співробітництва присвячені наукові розробки таких вітчизняних науковців і практиків, як І. Артёмов [3], І. Кацал [8], В. Куйбіда [10], В. Маркович [2], А. Ткачук [10], В. Толкованов [10], та багатьох інших. У роботах зазначених авторів розглядаються теоретичні засади транскордонного співробітництва, аналізуються законодавчо-нормативне забезпечення здійснення відповідних процесів, характеризуються переваги та недоліки різних форм транскордонного співробітництва. Але недостатньо дослідженими залишаються напрями активізації ТКС у межах Європейської політики сусідства, а також міжнародний досвід формування та розвитку транскордонних кластерів.

Метою статті є висвітлення сучасного стану транскордонного співробітництва в Україні, характеристика основних проблем та окреслення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Транскордонне співробітництво (ТКС) у відповідності до Закону України “Про транскордонне співробітництво” являє собою “спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних і інших відносин між суб’єктами і учасниками таких відносин в Україні і відповідними суб’єктами і учасниками таких відносин із сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством” [1].

Мета ТКС полягає у розвитку соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв’язків між суб’єктами та учасниками ТКС.

Суб’єктами ТКС є “територіальні громади, їх представницькі органи та їх об’єднання, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють з територіальними громадами та відповідними органами влади сусідніх держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством України та угодами про транскордонне співробітництво” [1].

Як показує досвід, основною формою ТКС стали єврорегіони. Це поняття виникло у 1958 р. із появою на прикордонних територіях Нідерландів та Німеччини регіону транскордонної співпраці. На сьогоднішній день в Європі функціонують понад 200 єврорегіонів та більше 30 структур регіонального співробітництва [2, с. 20].

Такі утворення в ЄС почали виникати в рамках політики “економічного і соціального згуртування”. Метою їх створення було усунення нерівномірності умов функціонування різних регіонів. Так, Договором про заснування Європейського Співтовариства було передбачено, що Співтовариство особливо намагається скоротити розрив між рівнями розвитку різних регіонів та зменшити відставання регіонів та островів, що знаходяться у найменш сприятливих умовах, включаючи сільські райони. Для фінансової підтримки заходів, спрямованих на усунення основних регіональних диспропорцій у Співтоваристві шляхом участі в розвитку чи структурній перебудові регіонів, що відстають у розвитку, та в конверсії індустріальних районів, що знаходяться у занепаді, створено Європейський фонд регіонального розвитку.

Єврорегіони та подібні їм утворення виконують різні функції та завдання, зокрема:

- створення привабливих умов для залучення зарубіжних інвестицій;
- спільний розвиток транспортної та комунікаційної інфраструктури;
- спільне розроблення стратегій регіонального розвитку, обмін досвідом розвитку виробничої та побутової сфери;
- співпраця у сфері туризму, спорту і рекреації;
- охорона навколишнього середовища та вирішення місцевих екологічних проблем.

Україна територіально межує із сімома країнами: Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою, Росією та Білоруссю, загальна довжина українського кордону становить 6993 км. 19 з 27 регіонів країни є прикордонними, їх сукупна площа становить близько 77% території держави. Отже, Україна має значні потенційні можливості для розвитку ТКС.

Значення ТКС для України полягає в тому, що регіони, які беруть у ньому участь, отримують можливість вирішення спільних територіальних проблем із прикордонними областями сусідніх держав, залучення іноземного капіталу, створення нових робочих місць. На думку І. Артьомова, особливе значення ТСК полягає в тому, що воно може стати інструментом “для вирівнювання територіальних диспропорцій розвитку, які наявні в усіх регіонах України” [3, с. 56].

Диспропорції розвитку особливо характерні для прикордонних регіонів, про що свідчать результати щорічного моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів, який проводиться Міністерством розвитку громад та територій України (табл. 1).

Таблиця 1

Результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за січень-грудень 2020 року

Області	Загальне місце регіону	Місце регіону за напрямками					
		Економічна ефективність	Інвестиційний, розвиток та зовнішньоекономічна співпраця	Фінансова самодостатність	Ефективність ринку праці	Розвиток інфраструктури	Відновлювальна енергетика
Волинська	16	20	5	5	24	3	8
Закарпатська	23	25	22	23	21	10	18
Івано-Франківська	13	21	23	25	11	12	20
Львівська	9	7	15	17	6	14	9
Чернівецька	20	24	21	16	3	15	24

Джерело: [4]

Як свідчать дані табл. 1, із п'яти областей, що межують із країнами ЄС, лише Львівська область входить до першої десятки регіонів за загальним показником рейтингу. Низькі місця в рейтингу займають Закарпатська та Чернівецька області.

Для Волинської області характерні значні проблеми за напрямом “Ефективність ринку праці”, а для Івано-Франківської – за напрямом “Фінансова самодостатність”.

У більшості прикордонних областей рівень зайнятості населення нижчий, ніж у середньому в країні (рис.). Наприклад, у Волинській області рівень зайнятості у 2020 р. склав 48,9% при середньому його значенні в Україні 56,2%. Низька зайнятість характерна і для Закарпатської (53,7%) та Івано-Франківської областей (54,1%).

Причинами такої ситуації на ринку праці прикордонних регіонів є: низька оплата праці у більшості галузей економіки переважно сільської місцевості; невідповідність отриманих професій потребам місцевого ринку; значний відтік (міграція) населення у працездатному віці; високий рівень самозайнятості населення у підсобних селянських господарствах.

Ефективними напрямками вирішення проблеми низької зайнятості населення у прикордонних областях могли б стати формування транскордонних кластерів, створення спільних підприємств у рамках ТКС, а також використання квоти на працевлаштування українських громадян в межах реалізації програм і проєктів ТКС.

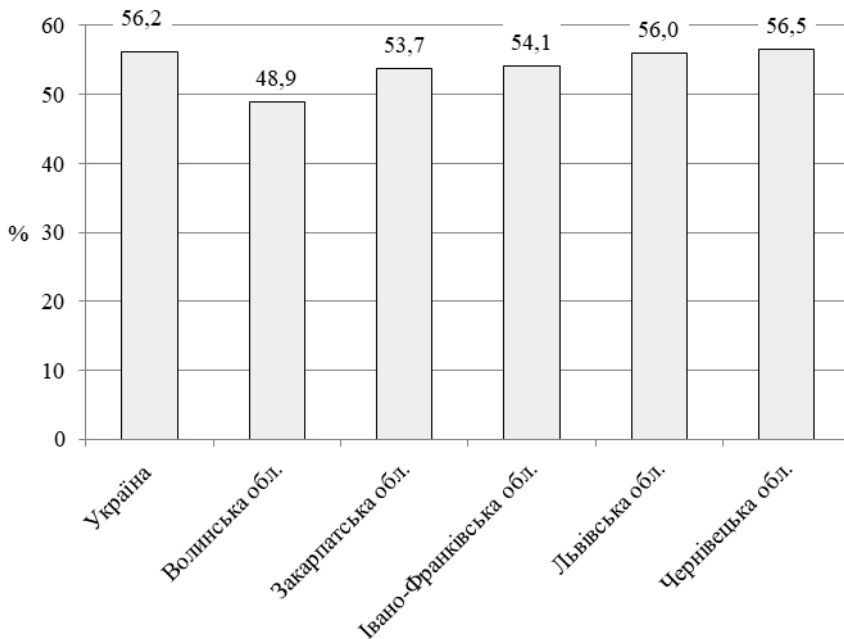

Рис. Рівень зайнятості населення в Україні у 2020 р., %

Джерело: [5]

Історія зародження ТКС в Україні бере початок з 1996 року, коли розпочалось формування національної нормативно-законодавчої бази цього процесу. На той час Україна стала учасницею Програми прикордонної співпраці Tacis CBC, в рамках якої з бюджету Євросоюзу в Україну надійшло більше 70 млн євро. Основна увага в цій програмі приділялась налагодженню прикордонної співпраці, полегшенню перетину кордонів, розбудові прикордонної інфраструктури, охороні довкілля.

Проголошена у 2003 р. Європейська політика сусідства (ЄПС) визначила ТКС як важливий чинник у процесі розбудови відносин між розширеним Європейським Союзом та його країнами-сусідами. Зокрема, планом дій “Україна – Європейський Союз” у 2005 р. було передбачено розроблення Європейською Комісією нового Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП), “який надаватиме допомогу Україні, у т. ч. у сфері транскордонного та міжрегіонального співробітництва між Україною та державами-членами ЄС” [6].

Першим кроком у реалізації ЄПС стало впровадження так званих Програм сусідства, які поєднали в собі інструменти використання структурних фондів Співтовариства (INTERREG) і програм передвступної допомоги (Phare), з одного боку, та програм зовнішньої допомоги (Tacis, CARDS), з іншого боку. Україна на той час була учасницею чотирьох програм сусідства: “Україна – Румунія”, “Україна – Угорщина – Словаччина”, “Україна – Польща – Білорусь”, CADSES (Програма транснаціональної співпраці з територіального розвитку в центральних, приадриатичних, придунайських південно-східних регіонах Європи).

Зазначені програми включали реалізацію проєктів у таких пріоритетних напрямках, як екологічна безпека, охорона здоров’я, запобігання та боротьба з організованою злочинністю та забезпечення ефективності й надійності кордонів, стимулювання міжлюдських контактів.

У 2004 р. Верховною Радою України прийнято Закон України “Про транскордонне співробітництво”, а наприкінці 2006 р. Кабінетом Міністрів України затверджено першу Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2007–2010 роки. Наразі таких програм налічується чотири (2007–2010; 2011–2015; 2016–2020;

2021–2027 рр.). Розглядаючи в цілому зміст зазначених програм, слід звернути увагу на їх декларативність і відсутність чітких термінів виконання.

Перший єврорегіон в Україні – Карпатський – було створено у 1993 р., до його складу увійшли чотири області України (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька) та прикордонні регіони Польщі, Угорщини, Словаччини і Румунії. У 1995 р. з участю Волинської області та Люблінського воєводства Польщі було сформовано єврорегіон “Буг”, до складу якого через три роки увійшла і Брестська область Білорусі. Єврорегіон “Нижній Дунай” створено у 1998 р. з участю Одеської області та трьох повітів від Румунії та Молдови.

До кінця 2003 р. на державному кордоні України було створено сім єврорегіонів – “Буг”, “Верхній Прут”, “Нижній Дунай”, “Карпатський”, “Дніпро”, “Слобожанщина” та “Ярославна” – як організаційних форм співробітництва між адміністративно-територіальними одиницями європейських держав. До єврорегіонів включено дев’ять областей України – Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Сумську, Одеську, Чернівецьку, Чернігівську та Харківську. В такий спосіб Україна поступово наслідувала європейський досвід ТКС.

Огляд деяких проєктів і програм, здійснених в рамках основних єврорегіонів, свідчить про їх важливість і необхідність для прикордонних територій України в контексті створення прикордонної інфраструктури, охорони навколишнього середовища, розбудови кордону.

Так, головна мета створення Карпатського єврорегіону полягала у координації діяльності прикордонних областей у виробничій, науковій, культурній, освітній сферах. Зокрема, було опрацьовано низку проєктів створення локальних вільних економічних зон в українських областях; спільно з угорськими фахівцями підготовлено техніко-економічне обґрунтування проєктів з реструктуризації Березівської меліоративної системи, регулювання річки Тиси, а також проєкту розвитку Закарпатської інформаційно-вимірювальної системи; за рахунок фінансової та технічної допомоги угорської сторони на території Закарпатської області облаштовано декілька автоматизованих гідрометеорологічних і метеорологічних станцій.

В межах єврорегіону “Буг” здійснювався проєкт “Облаштування міжнародного автомобільного пункту пропуску Яготин – Дорогуськ”. Тут також було реалізовано проєкт “Транскордонний моніторинг та оцінка якості води річок Уж, Латориця та Західний Буг”. На основі моніторингу якості води, проведеного провідними експертами ЄС та України, було розроблено і підписано регламент і програму покращення якості води, створено базу даних про комунальні очисні споруди, об’єми води, що скидаються у водні об’єкти, технічні характеристики промислових, сільськогосподарських та адміністративних об’єктів водокористування.

Пріоритетними напрямками ТКС в рамках єврорегіону “Нижній Дунай” була торговельно-економічна співпраця, охорона навколишнього середовища, забезпечення відповідного рівня зайнятості населення та співпраця в гуманітарній сфері.

Але темпи розвитку ТКС в Україні сповільнились, деякі єврорегіони припинили існування, зокрема ті, що функціонували на східному кордоні. Водночас особливої актуальності набули програми ТКС Європейського інструменту сусідства та ініціативи ЄС “Східне партнерство”.

Основні засади ТКС України з державами-членами ЄС визначено главою 27 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [7].

У 2014–2020 роках Україна була учасницею чотирьох програм ТКС (табл. 2).

На наш погляд, учасний етап розвитку ТКС в Україні має декілька особливостей:

- ТКС країн Східної Європи з Україною стало невід’ємною складовою нової східної політики ЄС;

- ТКС України з цими країнами вийшло за межі двосторонніх відносин і перетворилося на форму стосунків України не лише з окремими країнами Центральної та Східної Європи та їх об’єднаннями, а й з Євросоюзом в цілому;

- значним поштовхом до ефективної розбудови єврорегіонів стала реформа децентралізації в Україні.

Програми транскордонного співробітництва України у 2014–2020 рр.

Назва програми	Коротка характеристика програми
“Україна – Польща – Білорусь”	Передбачено реалізацію 65 проєктів, спрямованих на підтримання місцевих культур і збереження природної спадщини, поліпшення й розвиток транспортних послуг та інфраструктури, охорону здоров’я та поліпшення якості соціальних послуг, сприяння ефективності й безпеці кордонів, а також спрощення митних і візових процедур. Обсяг фінансування – 183 млн євро (ЄС)
“Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія”	Передбачено реалізацію 39 проєктів, п’ять із яких є великими інфраструктурними проєктами. Їхня тематика – просування місцевих культур і збереження історичної спадщини, розвиток туризму, захист довкілля та зменшення негативного впливу кліматичних змін, поліпшення транспортної інфраструктури та підвищення безпеки життя. Обсяг фінансування – 82 млн євро (ЄС)
“Басейн Чорного моря”	Територія поширення програми – Вірменія, Болгарія, Грузія, Греція, Молдова, Румунія, Туреччина та Україна. Тематичні сфери проєктів – розвиток приватного підприємництва, модернізація аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності, захист довкілля, зокрема Чорного моря та його басейну. Обсяг фінансування – 54 млн євро (ЄС)
“Україна – Румунія”	Проєкти спрямовано на підвищення безпеки населення через управління надзвичайними ситуаціями, очищення річки Дунай, запобігання й протидію транскордонній злочинності, поліпшення інфраструктури та стану охорони здоров’я. Обсяг фінансування – 60 млн євро. Україна та Румунія взяли на себе зобов’язання забезпечити мінімальне співфінансування – 10 % від внеску ЄС

Джерело: [8]

На наш погляд, учасний етап розвитку ТКС в Україні має декілька особливостей:

- ТКС країн Східної Європи з Україною стало невід’ємною складовою нової східної політики ЄС;

- ТКС України з цими країнами вийшло за межі двосторонніх відносин і перетворилося на форму стосунків України не лише з окремими країнами Центральної та Східної Європи та їх об’єднаннями, а й з Євросоюзом в цілому;

- значним поштовхом до ефективної розбудови єврорегіонів стала реформа децентралізації в Україні.

Для відновлення на новому рівні ТКС регіонів України з європейськими сусідами необхідно, перш за все, подолати наявні проблеми розвитку ТКС. Про них багато написано вітчизняними науковцями, їх перелік викладається у всіх державних програмах розвитку ТКС в Україні [9]. Варто зауважити, що цей перелік є практично незмінним у всіх Програмах починаючи з 2007 р. Основними проблемами є такі [10]:

- незавершеність правового оформлення та демаркації державного кордону;

- низька пропускну спроможність пунктів пропуску через державний кордон та невідповідний рівень їх облаштування. В Україні сьогодні існує 240 пунктів пропуску через державний кордон, проте їхня кількість не відповідає європейським нормам, де відстань між пунктами пропуску має бути не більше 25 км;

- недостатність фінансового забезпечення здійснення (реалізації, виконання) заходів (проєктів, програм) ТКС. Більшість міжнародних програм передбачає частку фінансування проєктів з боку реципієнтів не менше 10%. В Україні ж більшість областей, що мають спільні кордони з країнами ЄС, визнані дотаційними і не мають власних бюджетних коштів для реалізації програм. Тому актуальним є розроблення чіткого та прозорого механізму залучення коштів на національному рівні для забезпечення програм ТКС;

- низький рівень використання суб’єктами ТКС форм ТКС, які можуть створюватися

та функціонувати згідно із законодавством та угодами про ТКС;

- низький рівень активності суб'єктів і учасників ТКС щодо реалізації проєктів ТКС;
- недостатній рівень якості проєктного менеджменту на рівні суб'єктів і учасників ТКС, що визначає їх низьку спроможність до залучення зовнішнього фінансового ресурсу для реалізації спільних проєктів.

Дослідники ТКС зазначають, що в сучасних умовах практична реалізація проєктів ТКС України часто виявляється формальною та малоефективною, що зумовлено адміністративними перешкодами та обмеженим фінансуванням, а також неефективним використанням залучених коштів [2, с. 3].

Ще одна проблема ТКС – відсутність в Україні критеріїв оцінки діяльності єврорегіонів. Вчені та фахівці до цього часу не визначились, що можна вважати мірилом успіху – економічні результати чи створення спільних підприємств, кількість переходів через кордони чи відсутність етнічних конфліктів.

На відсутність офіційної статистичної інформації у сфері ТКС вказує І. Артёмов, який справедливо зауважує, що “в дослідженнях щодо транскордонного співробітництва використовується статистика, яка характеризує в цілому зовнішньоекономічні зв'язки прикордонних регіонів як суб'єктів міжнародних економічних відносин. Така статистична інформація як у кількісному, так і в якісному плані не відображає реальну картину безпосередньо транскордонного співробітництва, що є лише частиною зовнішньоекономічних зв'язків прикордонних регіонів” [3, с. 27].

Вищезазначене обумовлює необхідність окреслення перспективних напрямів розвитку ТКС в Україні, основними з яких слід вважати:

- активізацію ТКС між прикордонними областями України та країн-членів ЄС;
- створення єдиної науково обґрунтованої концепції ТКС України з країнами-членами ЄС, яка б враховувала загальноєвропейські та національні пріоритети;
- розроблення чіткого механізму залучення коштів на національному рівні для забезпечення програм ТКС. Фінансування транскордонних проєктів може здійснюватись методом кредитування, концентрації місцевих і державних бюджетних асигнувань, коштів підприємницьких і міжнародних структур;
- удосконалення наявних механізмів отримання та використання технічної допомоги ЄС, яка надається органам місцевого самоврядування;
- створення разом з урядами сусідніх держав спеціальних фондів для акумулювання коштів на підтримку взаємовигідних транскордонних ініціатив;
- активізацію формування та розвитку транскордонних кластерів як добровільних об'єднань незалежних компаній, асоційованих інституцій, інших суб'єктів ТКС, які географічно зосереджені у транскордонному регіоні (просторі), співпрацюють і конкурують, спеціалізуються у різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну для виготовлення спільного продукту чи послуги, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних і мережевих ефектів, дифузії знань і навичок [11, с. 214];
- створення і розширення мережі консалтингових центрів і центрів підтримки малого та середнього підприємництва в прикордонних регіонах.

Висновки. Для активізації ТКС регіонів України з прикордонними регіонами країн-сусідів необхідно подолати наявні перешкоди для розвитку ТКС. Потребує розроблення науково обґрунтованої концепції ТКС України з країнами-членами ЄС, яка б враховувала загальноєвропейські та національні пріоритети. Актуальним завданням є формування чіткого механізму залучення коштів на національному рівні для забезпечення програм ТКС. В основу формування державної регіональної політики у сфері ТКС має бути покладено підхід, спрямований на посилення ролі регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 р. № 1861-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>
2. Маркович В. В. Соціально-економічна ефективність транскордонного співробітництва України в умовах європейської інтеграції: дис. ... канд. екон. наук. спец. 08.00.02. Львів, 2017. 211 с.

3. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи: моногр. / За заг. ред. І. В. Артьомова. Ужгород: Закарпатський державний університет, 2012. 520 с.
4. Результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за січень-грудень 2020 року. К.: Міністерство розвитку громад та територій України, 2021. 41 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua>
5. Рівень зайнятості населення за регіонами / Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. План дій “Україна – Європейський Союз”. Міжнародний документ від 12.02.2005 р. № 994_693. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. № 984_11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
8. Кацал І. Перевірка витрат за проектами в межах програм транскордонного співробітництва: загальний концепт і практичні рекомендації // Вісник МСФЗ. 2019. № 8. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001945
9. Motuzka O., Parkhomenko V. The Socio-Economic Development of Cross-Border Territories: Statistical Monitoring // Statistics of Ukraine. 2018. No 1. P. 61–67.
10. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки: Постанова КМУ від 14.04.2021 р. № 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-п>
11. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів: збірник / Під ред. В. С. Куйбіди, А. Ф. Ткачука, В. В. Толкованова. К.: Видавництво “Крамар”, 2009. 242 с.

References

1. Pro transkordonne spivrobitnytstvo: Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 r. No 1861-IV [Cross-Border Cooperatoin: the Law of Ukraine from 24.06.2004 No 1861-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15> [in Ukrainian].
2. Markovych V. V. (2017). Sotsialno-ekonomichna efektyvnist transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehratsii [The socio-economic effectiveness of the cross-border cooperation of Ukraine in the context of European integration]. PhD thesis. Lviv [in Ukrainian].
3. Artiymov I. V. (Ed.) (2012). Transkordonne spivrobitnytstvo Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy [The trans-border cooperation of Ukraine: performance, problems, prospects]. Uzhhorod: Transcarpathian State University [in Ukrainian].
4. (2021) Rezultaty monitorynhu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv za sichenhruden 2020 roku [Results of the monitoring of the socio-economic development of the regions in January-December 2020]. Kyiv: Ukrainian Ministry for Development of Communities and Territories. Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Riven zainiatosti naseleennia za rehionamy. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The employment by region. Statistical information of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Plan dii “Ukraina – Yevropeyskyi Soiuz”. Mizhnarodnyi dokument vid 12.02.2005 r. No 994_693 [Action Plan “Ukraine – European Union”, International document from 12.02.2005 No 994_693]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693 [in Ukrainian].
7. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid 27.06.2014 r. № 984_11 [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community, and its Member States, on the other part, from 27.06.2014 No 984_11]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].

8. Katsal I. (2019). Perevirka vytrat za proektamy v mezhakh prohram transkordonnoho spivrobotnytstva: zahalnyi kontsept i praktychni rekomendatsii [Verification of project costs within trans-border cooperation programs: general concept and practical recommendations]. *Visnyk MSFZ – Bulletin of MSFZ*, 8. Retrieved from https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001945 [in Ukrainian].
9. Motuzka O., and Parkhomenko V. (2018). The Socio-Economic Development of Cross-Border Territories: Statistical Monitoring. *Statistics of Ukraine*, 1, 61–67.
10. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy rozvytku transkordonnoho spivrobotnytstva na 2021–2027 roky: Postanova KМУ vid 14.04.2021 r. No 408 [Approval of the State Program for the Development of Cross-Border Cooperation: Directive of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 14.04.2021 No 408]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-п> [in Ukrainian].
11. Kuibida V. S., Tkachuk A. F., and Tolkovanov V. V. (Eds.) (2009). *Transkordonne spivrobotnytstvo ta rozvytok transkordonnykh klasteriv* [Cross-border cooperation and development of cross-border clusters]. Kyiv: Publishing house “Kramar” [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Пархоменко В. В. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в Україні. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2020. №4. С.77-85. doi: 10.31767/nasoa.4-2020.09.